

ספרא וסייפא

מים ראשונים: כך יש לבטא: ספרא (ביו"ד אחד, או בשני יו"ד כפי שמופיע ברוב המקורות הקדומים) ולא ספרא כהרגל הלשון בימינו. הכוונה היא לבעלי המקצוע: ספרא הוא סופר וסייפא הוא סוף.¹ ולהלן נראה גם את החפצים: ספר וסייף ודימויים אחרים.

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום: והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם: (דברים יא כו-כח).²

דברים רבה ד ב פרשת ראה – הסייף והספר ירדו כרוכים מן השמים

דבר אחר: "שמעו והאזינו אל תגבחו פי ה' דבר" (ירמיהו יג טו) ... שמעו לדברי תורה והאזינו לדברי תורה ... ואל תגבחו את הטובה מלבוא לעולם.³ "כי ה' דיבר", והיכן דיבר? "אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי ה' דבר" (ישעיה א יט-כ).⁴ מהו "אם תאבו ושמעתם" אמר ר' אלעזר: הסייף והספר ירדו כרוכים מן השמים. אמר להם: אם תעשו מה שכתוב בספר הזה, אתם ניצולים מן הסייף הזה. ואם לא תעשו מה שכתוב בספר הזה, אתם נהרגים בסייף הזה.⁵

ויקרא רבה לה, פרשת בחוקותי – הכיכר והמקל מול הספר והסייף

תני בשם ר' אלעזר: הסייף והספר ניתנו מכורכים מן השמים. אמר להם הקב"ה: אם שמרתם מה שכתוב בספר הזה - הרי אתם ניצולים מן הסייף הזה. ואם לאו - סוף שהוא הורג אתכם. מהיכן הוא משמעו של דבר? שנאמר: "ויגרש את האדם וישכן מקדם לגרעון את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים" (בראשית ג כד).⁶ "את דרך" - זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" - זו תורה.⁷

תני בשם ר' שמעון בר יוחאי: הכיכר והמקל ניתנו מכורכים מן השמים. אמר להם: אם שמרתם את התורה - הרי כיכר לאכול. ואם לאו - הרי מקל ללקות בו.⁸ היכן הוא משמעו של דבר? "אם תאבו ושמעתם טוב הארץ

¹ וכאן שואלים בשולחן שבת: הוא הוא שהיה גם ספרא וגם ספרא? התשובה להלן אם לא תמצא קודם.

² הפסוק הראשון בפרשה נדרש הרבה על כח הבחירה שניתן לאדם. ואף אנו שלחנו בו ידיים, בדברינו [על כח הבחירה ולפנים משורת הדין](#) בפרשה זו בשנה האחרת. אך למקרא הקטע כולו מצטיירת כאן "פרשת תוכחה" בזעיר-אנפין המקפלת בשלושה פסוקים את זו שבפרשת בחוקותי ואת זו שבפרשת כי תבוא. ואין זו סתירה, כח הבחירה, המציב לפני האדם שתי דרכים חלופות, הוא המאפשר תוכחה אשר מטרתה לזרז את האדם ולנתבו לדרך הטובה. כך עולה מהמדרש הנ"ל הפותח את הפרשה שלנו בדברים רבה. תחילתו, כמקובל במדרשי דברים רבה, בדיון הלכתי אם מותר להפסיק באמצע קריאת התוכחה (מה שלא כ"כ מתאים לתוכחה של שלושה פסוקים) וסופו במילים: "אמר הקב"ה: לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות, אלא להודיעם איזו דרך טובה שיבחרו אותה כדי שייטלו שכר. ממה שקרינו בעניין: ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה". אין תוכחה ללא כח בחירה וכח בחירה זקוק לדברון של תוכחה. ושניהם זקוקים לקצת "לפנים משורת הדין". מכאן, נעבור לנושא שלנו כפי שנראה במדרש הראשון.

³ אל תרחיקו את הטובה מלבוא לעולם. אל תגביהו אוזניכם מלשמעו אל דברי התוכחה ואל תעכבו את הטובה מלבוא לעולם. ובמקבילה בדברים רבה ליברמן: "שמעו לדברי תורה ואל תדברו גבוהות". כך גם בגמרא סוטה דף ה ע"א שיוצרת קשר בין הפסוק הנ"ל בירמיהו ובין הפסוק בתורה: "ורם לבבך ושכחת" (דברים ח יד).

⁴ פסוק שקראנו בשבת חזון שלפני תשעה באב, ואנחנו בפרשת הנחמה השלישית, בישיעהו נד: "ענייה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפיך אבניך ויסדתיך בספירים ... וקל-בניך למודי ה' ורב שלום בנך וכו'. והפסוק החשוב מכולם: "הוי כל צמא לכו למים וכו'".

⁵ ובהמשך המדרש שם, דרשתו של ר' לוי: "למה הדבר דומה? לעבד שאמר לו רבו: הרי מוניק (שרשרת) של זהב, והרי כבלים של ברזל. אם עשית לי נחת רוח ועשית רצוני, הרי מוניק של זהב. ואם לאו - כבלים של ברזל". ר' לוי נותן עונש לחטא אבל גם שכר לעשייה - שרשת זהב, ואילו ר' אלעזר מסתפק בהצלה מהסייף, היא החרב המזכרת בפסוק בישיעהו. ואנו רוצים להתמקד בכריכה של הספר והסייף.

⁶ מדרש דברים רבה הסתמך על החרב מהפסוק בישיעהו: "אם תאבו ושמעתם ... ואם תמאנו חרב תאכלנו", אולי בגלל תקופת השנה בה אנו קוראים הפטורות הרבה מישיעהו, ונוח לדרשן להסתמך על פסוקים שהקהל מכיר ומצפה. אך מדרש ויקרא רבה מעביר אותנו אחורה, לספר בראשית, לגירוש מגן עדן ומסתמך על "להט החרב המתהפכת" העומדת בכניסה לגן עדן ושומרת על דרך עץ החיים שהיא התורה. "מתהפכת" כציון של תפקידה הכפול: לשמור או ח"ח לפגוע במי שלא שומר.

⁷ ומכאן מקור לאמירה הרווחת: "דרך ארץ קדמה לתורה" שמצויה גם בויקרא רבה ט ג: "עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה", ראו שם. הדרשה על דרך ארץ ותורה בהתבסס על הפסוק: "לשמור את דרך ארץ החיים" מפרשת בראשית אינה קשורה לכאורה לעניין שלנו ומובאת כדרך אגב. כך מבינים פרשני המדרש שם. אך אנחנו מציעים שהפסוק והדרשה שעליו מובאים כאן כמוטיב השומר של השומר (גבוה מעל גבוה שומר). התורה תשמור מהסייף ומהחרב המתהפכת, ודרך הארץ תשמור על התורה.

⁸ ר' שמעון בר יוחאי מציג גמול ועונש, פרס וקנס, כיכר ומקל, בדומה לר' לוי שראינו בהערה 5 לעיל: שרשרת של זהב וכבלים של ברזל. ולא סייף כעונש והימנעות מסייף כשכר. וכבר עמד על הבדל זה אברבנאל בפירוש לדברים יא ח (פרשת עקב): "הנה רשבי

תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו" (ישעיה א יט-כ) – חרובים תאכלו. א"ר אחא: צריכים ישראל לחרובים – עושים תשובה. אמר ר' עקיבא: יאה היא מִסְפָּנוֹת לבתו של יעקב, כרצועה אדומה בראש סוס לבן.⁹

ויקרא רבה פרשה ו סימן ה – ברית אגנות הדם

אמר ר' יצחק: מלך כשהוא משביע את לגיונותיו, אינו משביעם אלא בסייף. לומר, שכל העובר על התנאים הללו יהא הסייף הזה עובר על צוארו. כך: "וַיִּקַּח מִשָּׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאַגְנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמַּזְבֵּחַ" (שמות כד 10).

מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב – ספרא וסיפא לאדם

אתיוהו לרבי אלעזר בן פרטא,¹¹ אמרו: מאי טעמא תְּנִית, ומאי טעמא גנבת?¹² אמר להו: אי סְיִפָּא לא סְפָּא, ואי סְפָּא לא סְיִפָּא, ומדהא ליתא הא נמי ליתא.¹³ מאי טעמא קרו לך רבי? – רבן של תרסיים אני. אייתו ליה תרי קיבורי, אמרו ליה: הי דשתיא והי דערבא? איתרחיש ליה ניסא...¹⁴

עשה המשל בכיכר שהוא המורה על רוב הטובה ובמקל שהוא העונש. ועם העונש הקטן שאינו דבר ממית... אמנם ר' אליעזר המודעי אמר שלא הוצרך הקב"ה ליעדם בשכר, כי אם ביראת העונש. וגם זה מופלג וגדול כסייף לא קטן כמקל. (וכן פירש תורת חיים על הדף במסכת עבודה זרה יז ע"ב שנראה להלן). אולי זה באמת החידוש הגדול של ר' אלעזר המודעי בביטוי: הספר והסייף. יש עונש למי שלא שומר על התורה, אבל לשומרים, התורה עצמה היא השכר. גישה זו היא אמנם בניגוד לנאמר במקרא, כולל פרשתנו, אך זו גישה חז"ל במקומות רבים, לבעיית שכר ועונש: "שכר מצווה – מצווה". כך או כך, הכיכר והמקל של רשב"י הם המקור ל"מקל ולגזר" השגור בלשון ימינו.

⁹ סיום המדרש, כולל החרב שהפכה לחרוב והמסכנות שמתאימה לבית (ביתו, בתו של) יעקב, משקפת את הלך הרוחות ומצב עם ישראל העגום בתקופה בה חוברת דרשה זו שיש עוד כמותה לא מעט בויקרא רבה (ראו למשל פרשה ל סימן ג על "דורות הללו שהם נטויין למיתה". נשאר נושא זה לפעם אחרת. לעניינינו על ספרא וסיפא, ראה מדרש תנאים ספרי דברים פרשת עקב פייסקא מ, שאולי הוא המקור למדרשי האמוראים: דברים רבה, וויקרא רבה שהבאנו עד כאן: "רבי שמעון בן יוחי אומר: ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים. אמר להם: אם עשיתם את התורה, הרי ככר לאכול. ואם לאו, הרי מקל ללקות בו. היכן פירושו של דבר? אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי ה' דיבר. רבי אלעזר המודעי אומר: ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים. אמר להם: אם עשיתם את התורה הכתובה בזה, הרי אתם ניצולים מזה. ואם לאו, הרי אתם לוקים בו. היכן פירושו של דבר? ויגרש את האדם וישכן מקדם לכן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים". שוב, מוקדמים הספר והסייף לתחילת המקרא, לסיפור הגירוש מגן עדן בספר בראשית. ופירוש אור החיים בראש ספר בראשית, מקדים את הספר והסייף עוד יותר, ומציע שהם ירדו כרוכים לעולם בעצם מעשה הבריאה: "עוד תתפרש בראשית על דרך אומרם ז"ל (ויק"ר ל"ה) הספר והסייף ירדו כרוכים וכו', והוא אומר בראשית ברא אלהים, פירוש: עם ראשית שהיא התורה, ברא אלהים, פירוש הדין, שהוא רמז הסייף". האם הקדמה זו לספר בראשית קשורה בשיטת ר' אלעזר שאין כאן בעצם שכר (רק עונש)? או אולי למעמדה של התורה לפני מתן תורה?

¹⁰ בין בריאת העולם והגירוש מגן העדן ובין התוכחה של ספר ויקרא ושירת האזינו של ספר דברים, כבר קדמו הספר והסייף בספר שמות, בברית אגנות הדם המוזכרת בסוף פרשת משפטים, שמות פרק כד, אותה כבר הזכרנו כמה פעמים, כמו למשל בדברינו [אימתי אמרו נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים. הסייף – מסומל ע"י הדם. אך היכן הספר? במקרא עצמו שם, שמות כד ז: "וַיִּקַּח סֵפֶר וְהִקְרָא בְּאָזְנוֹ הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' וְנַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". הספר לא נזכר במדרש, אבל אנחנו הוספנו אותו והרי לנו ספרא וסייפא בהקשר קרוב וברור למעמד הר סיני.

¹¹ ראה הסיפור הרחב יותר שם בגמרא שמדובר בגזירות השמד של הרומאים (כנראה אחרי מרד בר כוכבא): "כשנתפסו רבי אלעזר בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון, א"ל ר' אלעזר בן פרטא לרבי חנינא בן תרדיון: אשריך שנתפסת על דבר אחד, אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים. א"ל רבי חנינא: אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול, אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול, שאת עסקת בתורה ובגמילות חסדים, ואני לא עסקתי אלא בתורה". רבי חנינא בן תרדיון הוא אחד מעשרה הרוגי מלכות. ובקטע שלפנינו מתגוללים השלטונות על רבי אלעזר בן פרטא. (ודף קודם, טז ע"ב, נמצא הסיפור על ר' אליעזר בן הורקנוס שהועלה לגרודם ודבריו העלומים להגמון: "נאמן עלי הדיין", לאחר שהלה אמר לו: "זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו?").

¹² שתיים מתוך חמש ההאשמות כנגד ר' אלעזר בן פרטא היו שהן גם גנב וגם עסק בתורה. ראה דברים רבה א יז (שהבאנו בדברינו [יעקב ועשו בספר דברים](#), פרשת דברים), איך מלכות רומא מנסה להפיל את החשודים בעיניה: "באיש עושה מזמות - זה עשו שדן את בני אדם בערמה. כיצד? הדיין הזה של מלכות דן את הרוצח והוא אומר: למה הרגת? והוא אומר: לא הרגתי. והוא שואל אותו ואומר: ובמה הרגת, בסייף או ברומח או בסכין?".

¹³ לא ייתכנו שתי האשמות כאלה, מתגונן ר' אלעזר בן פרטא: או שאני ספרא ועוסק בתורה או שאני סייפא ועוסק בליסטות. וכיוון שרואים בבירור שאינני ליסטית ואישום זה לא תקף, בטל ממילא האישום השני. וכאן נחזור על החידה שבהערה 1 לעיל: מי כן עסק בליסטות ובלמוד תורה (אך לא באותו הזמן)? רמז, המקור הוא גמרא בבא מציעא פד ע"א.

¹⁴ אז מדוע שמענו אנשים שקוראים לך רבי? – ממשיכים החוקרים לשאול את ר' אלעזר בן פרטא והוא מתגונן ואומר שהוא "רב" (אומן) של אורגים. העמידו אותו במבחן שיצביע בבגד ארוג מהו השתי (חוטי האורך) ומהו הערב (חוטי הרוחב) ונעשה לו נס ובאו שתי צרעות, נקבה וזכר וישבה הנקבה על השתי והזכר על הערב וידע אלעזר בן פרטא מהו מה. ראה סוף הסיפור והמשכו שם. זהו מקור מרכזי לביטוי "ספרא וסייפא". פרשנים כתורת חיים שם על הדף, ספר של"ה מסכת יומא פרק דרך חיים תוכחת מוסר, ואחרים, ניסו לקשר מעשה זה שבגמרא עבודה זרה עם הספר והסייף שירדו כרוכים לעולם. כאילו ר' אלעזר אומר למאשימים אותו: אין הדבר תלוי בכך אם אמות או לא, רק "בספר וביסייף שירדו כרוכים לעולם". אם קיימתי את מה שכתוב בספר, לא אמות. ואם אמות, אין זה אלא משום שלא קיימתי כל מה שכתוב בתורה. אך רוב הפרשנים והדרשנים שנזקקו לגמרא זו לאורך הדורות, והרבה עשו זאת, הבינוה כדבר שונה בתכלית מהמדרשים שראינו עד כאן. שם "הספר והסייף כרוכים", ואילו כאן: או ספרא או סייפא. אי אפשר את שניהם. או שאני הולך בדרך הסייף - ענייני חומר והעולם הזה, או שאני הולך בדרך הסייפא, ענייני רוח ותורה. אגב, שים לב גם לשינוי הלשון כפי שהערנו במים הראשונים. עד כאן דובר על החפצים: ספר וסייף, כיכר ומקל, שרשרת ושלשלאות, זהב וברזל. כאן מדובר על התפקיד, על האדם, האם הוא ספרא – היינו סופר, תלמיד חכם; או שהוא סייפא היינו סוף, לוחם, ליסטית. ועל"פ, ספרא וסייפא, הוא הביטוי שהשתרש בלשון הכתובה והמדוברת יותר מ"הספר והסייף", ולפיכך בחרנו בו ככותרת הדף, וגמרא זו במסכת עבודה זרה היא כאמור המקור.

תוספות מסכת תענית דף ז עמוד א – עולמות שונים

אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה¹⁵ - וכן נמי אמרינן בעירובין פרק כיצד מעברין (דף נה ע"א): "לא בשמים היא ולא מעבר לים היא". כלומר, לא תמצא התורה במי שמגביה עצמו כשמים שדעתו גבוה, ולא בסוחרים ההולכים במדינת הים בעבר הים. דאי ספרא לא סייפא ואי סייפא לא ספרא. והכי נמי איתא התם: לא בסחרנין ולא בתגרינן ולא באיסטרולגין כלומר באותן שרואין בכוכבים.¹⁶

מסכת סנהדרין דף צד עמוד ב – הסייף על סף ספרא

אמר רבי יצחק נפחא: חוּפְּל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו. בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ. מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה.¹⁷

מסכת גיטין דף נו עמוד ב – הספר והסייף כרוכים בחורבן

"ואמר אי אלהימו צור חסיו בו" - זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה. מה עשה? תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים, והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה. ונטל סייף וגידר את הפרוכת. ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא, וכסבור הרג את עצמו, שנאמר: "שאגו צורריך בקרב מועדיך שמו אותותם אותות" (תהלים עד ד).¹⁸

שו"ת מהרלב"ח סימן קטו – תארי כבוד לחכמים וחריפים

שבתי זממתי יסדתי אבן אבן בוחן פנת יקרת, כל אמרת אלוה צרופה. זה סיני עשן כולו וכו' אוריתיה מרתחא ליה לשוויי ניהליה ספרא וסיפא, אחד מן השרפים ובידו רצפה.¹⁹

¹⁵ ראה הסוגיה שם על דרכי לימוד תורה ("הרבה למדתי מרבנותי, ומחבני יותר מרבנותי, ומתלמידי יותר מכולם" ועוד) והדרשות הרבות על הפסוק מהפטרות השבת: "הוי כל צמא לכו למים".

¹⁶ פירוש תוספות הוא בין הראשונים (שמצאנו) שעושה שימוש בביטוי ספרא וסייפא הרבה מעבר למסופר בגמרא עבודה זרה ולא רק כתירוץ של ר' אליעזר כלפי חוקריו. שימוש דיכוטומי ברור: או שאתה בעסקי סייף או שאתה בעסקי ספר! בומר או ברוח. ראה פירוש ספורנו בראשית פרק מט: "יששכר חמור - בלתי מוכן למלחמה, כאומרם: אי ספרא לא סייפא". ופירוש פרחי כהונה על הגמרא בעבודה זרה יז ע"ב הנ"ל אומר: "ואי ספרא לא סייפא, משום שהתורה מתשת כוחו של אדם, כעובדא דריש לקיש במציעא דף פד", שאחרי שקיבל עליו ללמוד תורה שוב לא יכל לחצות את הירדן בקפיצה כמו מקודם (וזו התשובה לחידה לעיל). היינו, אי ספרא לא סייפא מסיבה פיסית. ויש כמובן סיבות חברתיות-רוחניות הקשורות למעמד הלוויים כמוקדשים לספרא ולא לסייפא (שו"ת יד אפרים סימן י) ולמחויבות הקהילה להחזיק רב ותלמידי חכמים ולפרנסם בכבוד על מנת שיוכלו להתמקד בספרא ולא לעסוק בסייפא ובהוויות העולם (שו"ת מנחת יצחק חלק ד סימן עח). אפשרות נוספת היא הפרדה של אופי ואישיות, התנהגות ודעות, כפי שמציין שו"ת הרמ"ז סימן יב: "דאין ספק שכפי הדבר הנידון כבר יתנהג האדם בבירית דיינו אם סוחר אם תלמיד חכם, דלאו כל הדעות שוות וראויות לכל הדברים - דאי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא". ואפילו הפרדה לאומית-מוסרית-פילוסופית, כמו בפירוש רש"ר הירש לבראשית כה כג: "מוסר וכוח יהיו ניצבים זה מול זה; ועוד מיום היולד יפרדו לדרכיהם המנוגדות. בגבור המדינה האחת, תיחלש חברתה, וכפי המאזנים תעלה ותרד ללא הרף, ללא הכרעה בין לאום ולאום. ההיסטוריה כולה אינה אלא מאבק אחד: ידו של מי תהיה על העליונה, יד הסייף או יד הספר, יד ירושלים או יד קיסרין (מגילה ו ע"א)".

¹⁷ ראה גמרא סנהדרין פב ע"א שאין מכניסים נשק לבית המדרש: "ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו - מיכן שאין נכנסין בכלי זין לבית המדרש". חזקיהו שם את החרב או הסייף לא בתוך בית המדרש, לא כרוך עם ספר התורה, אלא על ספו. סייף על סף בית המדרש. לזהוירך, שכל מי שאינו נכנס לבית המדרש ואינו לומד תורה, כמוהו כמי שמביא חרב לעולם. שהרי הסייף והספר ירדו כרוכים לעולם, ואי אפשר לעשות את הכתוב בתורה, בלי ללומדה תחילה (ראה דברינו [תלמוד ומעשה](#) בפרשת ואתחנן). אך מה הוא שהכניס חרב לבית המדרש? עמשא בן יתר מגיבורי דוד שבא להגן על כבודו של בית דוד (וכבודו שלו. עמשא היה אחיינו של דוד, בן אביגיל אחותו, דור חמישי לרות המואביה). ראה רות רבה פרשה ד: "... וחגר חרבו כישמעאלי ונעץ החרב באמצע בית המדרש ואמר: או אהרוג או אהרג, עד שאני מקיים הלכה לרבים, שכל שיבטל הלכה זו בחרב הזאת אני מתיז את ראשו: עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית". ראה סיפור המעשה גם במסכת יבמות עו ע"ב ודברינו בפרשת כי תצא [לא יבוא עמוני ומואבי](#). וגם באחת ממחלוקות בית שמאי ובית הלל, שלפו "חרבות ורמחים" והיו תלמידי בית שמאי הורגין תלמידי בית הלל (ירושלמי שבת פרק א הלכה ד). מה קרה לספר ולסייף? לספרא ולסייפא? נכרכו זה בזה עד זוב דם.

¹⁸ נטלנו חירות להדגיש במדרש למעלה את הספר והסייף שהגיעו עד יסודות החורבן. משום שלא שמרו על הספר והסייף כרוכים זה בזה, משום שהכניסו סייף לבית המדרש (ראה גם רצח בתוך בית המקדש בגמרא יומא כג ע"א "שטהרת כלים נחשבה להם יותר משפיות דמים"), משום "שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפנים משורת הדין" (בבא מציעא ל ע"ב), משום שנאת חינוס (יומא ט ע"ב), משום שהיו נאמנים בתורה אבל לא במשא ומתן (חגיגה יד ע"א, דברינו [אמונתו של בשר דם](#) בשבת שעברה) ואולי עוד, ואין צורך להרחיב ולהוסיף. סוף דבר, הסייף והספר שצריכים להיות כרוכים זה בזה ולשמור זה על זה, בבחינת ניגודים משלימים (פסקי דין רבניים חלק י עמוד 315), יצאו כרוכים בהשפלה נוראה. הספר מצדו לא ריכך את הסייף. אבל אנחנו בשבת נחמה השלישית ולמה זה נאריך במדרשי חורבן.

¹⁹ בספרות השו"ת משולבים ספרא וסייפא כתואר שבח לחכם. ראה בדומה שיר ושבח לחכם אחר בשו"ת מהרי"ט חלק ב - אבן העזר סימן מ: "וכבר הראה לו חכם אחד זה הלשון והתריס כנגדו ובסכינא חייפא פסק לשון הספר כאילו הסייף והספר ירדו לו כרוכין מן השמים לגרוץ ולהוסיף ולדרוש". ובשו"ת גינת ורדים חלק אבן העזר כלל ג סימן טו: "מה נכבד היום הזה איום ונורא אשר נגלה מלך ישראל ברכבו ובפרשיו נאזר בגבורה. בימינו מחזיק השלח הסייף והספר בי תרא מקולו תרעש ארץ וינועו אמות סיפי בתי

צורך המור שמות פרק ח, בפירוש מעשה מעיל האפוד – ידיעת הרע לצד הטוב

... ולכן הסנהדרין היו יודעים לבטל הכישופים אם יבוא אדם לעשותם נגד ישראל. ולכן א"ר יוחנן בן זכאי לתלמידיו אחר שאמר להם: צאו וראו אי זו היא דרך טובה. חזר לומר להם איזו היא דרך רעה. ומה צריך לזה? כי מהאחד נמשכת האחרת!²⁰ אבל רצה לידע בהם. כמו שהיו חכמים בידיעת הטוב, אם יהיו חכמים בבחירת הרע להישמר ממנו. כי כן צריך לכל חכם להיות בידו סייפא וספרא.²¹

מסכת סוטה דף יג עמוד ב

סמליון אמר: וימת שם משה - ספרא רבה דישראל. תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, בת קול משמיע ואומר: וימת משה - ספרא רבה דישראל.²²

מלבי"ם ישעיהו נד יד

"בצדקה תכונני" - הבנין שהזכרתי שתבנה ציון מאבני חפץ, גמר הבנין יהיה על ידי הצדקה שהם המעשים טובים בין אדם למקום.²³

שבת שלום ונחמת ציון

מחלקי המים

מים אחרונים: פתחנו ב"מדרש נאה לפרשת השבוע" וגלשנו לנושא חובק עולם "מורכב וטעון" שיש לו "היסטוריה" וגלגול לאורך הדורות. וגם קשר מיוחד להוויית עולמנו במדינת ישראל, בה השילוב (או הניגוד) של ספרא וסייפא, איננו רק ברמת היחיד, אלא שיקול נכבד ברמת הציבור כולו. ראו דבריו הנמצאים של **הרב ש. זווין בשנות הקמת המדינה, על הפטור לבני ישיבות;** וכן **מאמרו של הרב א. ליכטנשטיין בנושא ישיבות ההסדר** שמתייחסים שם בין השאר גם לביטוי ספרא וסייפא. ותודה לגיסי משה מיה ה"ו שהפנה תשומת לבי לשני מקורות חשובים אלה.

המדרשות והזקנים אשר בשערה והגה מפיו יוצא כחשמל בהויות ופולפולים ואסדורי סדרא". ובשו"ת חיים שאל חלק א סימן ד: "מאן חתים טבימי טוביינא דחכימי יחשוב לתבן ברזל לעץ רקבון אם אבן. זייניה עליה ספריה כאן והוא עד ספרא וסייפא סכינא חריפא חכם בבינה והבן". כל אלה אמנם קטעי מליצה הבאים לשבח מאן דהוא ולהפליג במעלותיו, אבל מהם אנו למדים שהשילוב ספרא וסייפא או ספר וסייף (לא כיכר ומקל) נחשב, במרוצת הדורות, לתכונה חיובית ונכבדה, מעין "תורה וגדולה במקום אחד", תואר כבוד למי שבקיא גם בעולם התורה וגם בהויות העולם. הסייף נכנס כולו לתוך עולם הספרא במשמעות של חריפות ויכולת לחתוך סוגיות והלכות. ונראה שזה מזכיר גם את השילוב של **סיני ועוקר הרים** – דברינו במיוחדים.

²⁰ כבר שאל אותם רבי יוחנן בן זכאי שם "איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם" (אבות ב ט), מדוע זר ושאל "איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם", והרי מכלל הן אתה שומע לאו!

²¹ בברכת יעקב לשמעון ולוי בפרשת ויחי, מציג צורך המור (הוא רבי אברהם ב"ר יעקב סבע, מאה 15, קסטיליה שבספרד, תלמיד ר' יצחק די ליאון) דעה הפוכה, שאמנם "שמעון ולוי אחים", ו"בעצה אחת היו על שכם ועל יוסף", אבל יש הבדל ביניהם ושמעון הוא שפיתה את לוי: "כי לפי קדושתו של לוי לא היה ראוי לו להיות חרב צמודה במתניו. כי אין זה אומנתו אלא לעסוק בתורה ... אבל לא ספרא וסייפא זה האומנות הוא כלי חמס ל". אבל כאן, הוא אומר דברים ברורים בשבח השילוב של ספרא וסייפא. אולי משום שהמושג סייפא קיבל משמעות חדשה של חיי המעשה והחכמה הכללית והויות העולם – ידיעת הטוב והרע - ולא סייף כפשוטו. לכך מצטרף פירוש ספורנו שראינו בהערה 16 לעיל שאומר: "יששכר חמור - בלתי מוכן למלחמה, כאמרם: אי ספרא לא סייפא", אבל ממשוך שם ואומר: "רובץ בין המשפתים - כשהוא חונה רובץ בין שתי החבילות הנתונות למשא על שני צדיו ... וזה לא יתכן זולתי לחמור חזק מאד שירבץ עם החבילות על גביו. וכמו כן יששכר נושא עליו עול תורה ועול דרך ארץ והנהגת מדינות כראוי לחכם שלם במדות ובמושכלות". לפיכך, כאשר באו סופרי ההשכלה והעת החדשה והשתמשו עוד ביתר להט בשילוב המבורך של "ספרא וסייפא", היה להם על מי לסמוך. ראה למשל הקטע הבא מתוך "שירתנו הצעירה" של ביאליק: "רק הדרדקין ועמי-הארץ, שענים עין זבוב, יעיזו למעט את דמותו של דור 'ספרא וסייפא' זה, חבורת 'תלמידי-חכמים' מרי לב ועזי נפש, שידם האחת היתה מחזקת השלח והשניה חוצבת בנקיקים וקודרת בסלעים, מפלסים שביל אור לעצמם ולאחרים בין הרי חשך ומסיעים דרך-אגב אבני יסוד לבנין ספרות חדשה וכו'". המקור אליו הוא מתייחס הוא נחמיה ד יא בבניית חומת ירושלים בבית שני: "בָּאֶחָת יָדוּ עֵשָׂה בְּמֵלֶאכֶה וְאֶחָת מְחַזְקֶת הַשֻּׁלְחָן". השלח הוא "כלי קרב" (רש"י שם) והעשייה במלאכה היא כפולה: מלאכה כפשוטה ומלאכת הספרא. וקבלנו משולש: מלחמה, מלאכה חומרית ומלאכת הרוח.

²² מי לנו ספרא גדול ממש? ומי הרג את המצרי? (וצווה לפיכך על ערי המקלט, דברינו **משה וערי המקלט** בפרשת ואתחנן). ומי קם ונלחם נגד הרועים של מדין שהציקו לבנות יתרו? אולי משה הוא הדגם הראשון והבסיסי לכל השילובים של ספרא וסייפא. ואולי נחלקו חייו לחלק של סייפא בצעירותו, אך מההתגלות בסנה ואלף – ספרא. הדמות השנייה והעונה לחידה לעיל היא ריש לקיש שהיה ראש חבורת ליסטים והפך לספרא רבה בבית המדרש של טבריה לצד ר' יוחנן גיסו. ראה הסיפור בגמרא בבא מציעא פד, מובא בהרחבה בדברינו **ר' יוחנן קפדן היה** בדפים המיוחדים. ובגמרא יבמות עב"ב, מסופר איך ריש לקיש הסייפא והספרא מגלה לר' יוחנן את קיומו של מדרש תורת כהנים הוא מדרש ספרא.

²³ נסיים במדרש נחמה, מענייני דיומא. כל אבני החפץ, הספירים, הכדכוד והאקדח ייכוננו לבנין חדש של ירושלים, רק אם יהיה "גמר בנין" של מעשה צדקה וצדק, מעשים טובים שבין אדם לחברו, מפרש מלבי"ם. ובכך מתקשרת ההפטרה היטב לפרשת השבוע בה נזכרת מצוות צדקה, ככתוב: "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיק האביון. כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו" (דברים טו ז-ח). ראה דברינו **מצוות צדקה** בפרשת בהר.